

Mogu li tipični predškolci biti učinkoviti modeli ponašanja svojim vršnjacima s poteškoćama u razvoju?

VRŠNJACI MODELI

Sigurno ste primijetili da se mnogo govori o tome kako su programi interakcije s vršnjacima jako učinkoviti. Odgajatelji i učitelji pričaju prekrasne priče o tome koliko puno djeci s poteškoćama pomažu njihovi vršnjaci. Pitali smo se koliko su takvi anegdotski dokazi utemeljeni te smo odlučili prikupiti podatke o interakcijama među vršnjacima.

Provedbom projekta akcijskog istraživanja nadali smo se doći do nekih novih prijedloga za poboljšanje programa koji se zasnivaju na interakciji vršnjaka i na taj način poboljšati kako razvoj djece s poteškoćama tako i one bez njih. Ovaj članak opisuje naš projekt i daje neke smjernice za praksu u drugim predškolskim programima.

ISTRAŽIVANJE

Ovo smo istraživanje provodili u posebnom predškolskom programu koji je dio javnog školskog sustava. Obitelji djece uglavnom pripadaju srednjem ekonomskom sloju, a postotak djece manjinskih zajednica bio je 11%. Program se sastojao od šest poludnevni grupa s dvanaestero djece u svakoj grupi. Od dvanaestero djece u svakoj grupi osmero je identificirano kao predškolsko dijete s poteškoćama; preostala četiri djeteta bila su bez poteškoća i bila su posebno odabrana kako bi poslužila kao vršnjak-model u programu.

Svaka grupa imala je odgajatelja, s diplomom iz područja obrazovanja male djece i defektologije te pomoćnog odgajatelja. Ti odgajatelji radili su u suradnji s logopedom, radnim terapeutom, fizioterapeutom i psihologom koji su zajedno činili predškolski stručni tim. Logoped i vrtički psiholog proveli su istraživanje kao dio praktikumata iz akcijskog istraživanja, koji je planirao daljnji rad nekoliko puta tijekom školske godine. Dvije grupe poslužile su kao uzorak.

Akcijsko istraživanje isplanirano je sa svrhom proučavanja količine i vrste interakcija koje su se dogodile među vršnjacima-modelima i predškolskom dječom s poteškoćama u prirodnim uvjetima ovog programa (*Popis 1: Popis prirodnih uvjeta*). Postavili smo tri osnovna pitanja:

1. Koliko često su vršnjaci-modeli i djeca s poteškoćama bila u interakciji?
2. Do koje je vrste interakcije došlo među ovim grupama djece?
3. Pod kojim uvjetima je dolazilo do tih interakcija?

Popis prirodnih uvjeta za olakšavanje interakcija

1. Sparivanje djeteta s poteškoćom i vještijeg partnera.
2. Korištenje malih, dobro definiranih područja aktivnosti poput centra za građenje centra za dramske igre te upotreba računala.
3. Predstavljanje i olakšavanje igre.
4. Pružanje primjera socijalnih vještina, kao što su zadržavanje pažnje drugog djeteta, reagiranje na drugo dijete, zahtijevanje željenih predmeta i pregovaranje za vrijeme igre.
5. Predlaganje i pohvala za socijalne interakcije.

KODIRANJE PONAŠANJA

Razvili smo sustav za kodiranje kako bismo mogli sustavno prikupljati podatke. Poštivanjem pristupa akcijskog istraživanja i uloge praktičara kao istraživača, sustav za kodiranje trebao je biti jednostavan i učinkovit te primjenjiv bez sofisticirane tehnologije. Za primjer smo koristili *Skeniranje socijalne interakcije* (Odum & drugi., 1988), koji smo smatrali jednostavnijim i lakšim za korištenje od nekih novijih skala za promatranje. Bilježili smo sljedeće vrste informacija u svakom intervalu promatranja:

- Identitet vršnjaka-modela.
- Područje u prostoru u kojem se igrao vršnjak-model.
- Je li vršnjak-model bio u blizini djece s poteškoćama ili djece bez poteškoća.
- Broj djece u području za igru s kojim je vršnjak-model bio u interakciji, ako je do nje došlo.
- Vrsta interakcije (pozitivna ili negativna, verbalna ili neverbalna).

Proveli smo vježbe koristeći videosnimke slobodne igre, kao i promatranja uživo. Odlučili smo koristiti dva kasetofona po promatraču kako bismo uštedili vrijeme: jedan je davao signal koji je označavao intervale, a drugi signal za promatrača da bilježi što je uočio za vrijeme intervala od 15 sekundi, a prema navodima iz Popisa 2. Kasnije je druga osoba transkribirala snimke u kompjuterski program koji je zbrajao rezultate.

Sljedi primjer snimke jednog promatrača tijekom jednog intervala od 15 sekundi:

"Suzi; centar građenja; u blizini Roberta; dvoje djece u području za igru; interakcija s Robertom koja je verbalna i neutralna."

Zbrajanje intervala pokazalo se najučinkovitijim za

priklupljanje reprezentativnog uzorka interakcija za četiri vršnjaka-modela koje smo odlučili promatrati. Ova metoda smatra se korisnom kad je nemoguće sve zapisati, ali pojednostavljeni primjer ponašanja može pružiti ključ za odgovaranje na istraživačka pitanja (Silliman i Wilkinson, 1991).

Promatranja smo provodili za vrijeme slobodne igre u dvije grupe. Za vrijeme promatranja odgajateljima je naloženo da puste da se vršnjaci-modeli igraju slobodno bez da ih ohrabruju ili na neki drugi način strukturiraju bilo koju interakciju.

Sustav za kodiranje promatranja

1. Ime subjekta

2. Područje igre

3. **Informacija o blizini** (za djecu s poteškoćama ili ostale vršnjake) Blizina se definira ako je dijete u istom centru aktivnosti kao i druga djeca. Dijete je ili uključeno ili nije uključeno u igru s drugom djecom u svojoj blizini.

4. Veličina grupe

Bilježi se broj djece uključene u interakciju. Ako se ciljno dijete igra izolirano, bilježi se veličina grupe 1. Izolirana igra definira se, ako se dijete igra samo ili nije uključeno u aktivnost, tj. ako dijete ne dijeli centar aktivnosti s drugim djetetom ili djecom.

5. Uključenost u interakciju i s kim.

Bilježi se je li ciljno dijete uključeno u interakciju ili nije. Ako jest, bilježi se sljedeće:

- *Interakcija s odgajateljem.* Dijete je uključeno u socijalnu interakciju s odgajateljem ili drugom odraslom osobom.

- *Interakcija s djetetom.* Dijete je u verbalnoj ili neverbalnoj interakciji. Ciljno dijete može govoriti o aktivnosti igre; biti u interakciji s drugim djetetom igrajući se igračkama (npr. Sudaranje autićima), igrati se lovice, slušati drugo dijete ili govoriti drugom djetetu. Kad bilježimo interakcije, napominje se je li dijete u interakciji s djetetom koje ima poteškoću ili s drugim vršnjakom-modelom.

6. Vrsta interakcije

- *Positivna/neutralna ili negativna.* Bilježi se je li interakcija pozitivna, neutralna ili negativna. Primjer negativne interakcije uključuje udaranje, grizenje, oduzimanje igračke, izražavanje negativne tvrdnje (npr. Nel Stanil!), verbalno zadirivanje ili ruganje, kreveljenje... Sve druge interakcije smatraju se pozitivnima/neutralnima.

- *Verbalne ili neverbalne.* Naglašava se je li interakcija verbalna ili neverbalna. Ako se koriste riječi s očitom namjerom komuniciranja, bilježi se verbalna interakcija. Interakcije koje ne uključuju riječi smatraju se neverbalnima

Preuzeto iz The Integrated Preschool Curriculum: procedures for Socially Integrating Young Handicapped and Normally Developing Children (pp. 194.-207). Odom et al., 1988, Seattle: University of Washington Press. Copyright 1988 by University of Washington. Prikladno uz dopuštenje.

Obje grupe radile su u sličnim centrima aktivnosti, s nekim varijacijama tjednih tema. U svrhu analize, centri aktivnosti su podijeljeni u pet tipova kao što je to prikazano u tablici 1. Snimili smo ukupno 200 minuta promatranja u dvadesetominutnim sesijama tijekom pet tjedana, uz promatranje svakog vršnjaka u intervalima od 15 sekundi. Promatrači su se izmjenjivali između dviju grupa tijekom razdoblja od 5 tjedana i zajedno proveli 20% promatranja kako bi osigurali dosljednost. Podudaranje između promatranja bilo je visoko, od 91% do 98%.

ODGOVORI NA PITANJA ISTRAŽIVANJA

Pitanje 1.:

Koliko su često vršnjaci-modeli i djeca s poteškoćama bila u interakciji?

Rezultati su dokazali da su vršnjaci-modeli proveli otprilike polovicu intervala promatranja (56,9%) u interakciji s ostalima (vidi Tablicu 2). Što je u skladu s prijašnjim otkrićima vezanim za predškolce općenito (Greenwood, Walker, Todd i Hops, 1981). Od vremena provedenog u interakciji, gotovo polovica interakcija vršnjaka-modela bila je s djecom koja imaju poteškoće (26,6% od 56,9%), dok je druga polovica bila s odgajateljima ili drugim vršnjacima-modelima (vidi tablicu 2). Osim toga, podaci o blizini pri igri ukazuju da je u 74,4% intervala promatranja u području igre bilo prisutno dijete s poteškoćom.

Vrsta centara aktivnosti u dvjema predškolskim grupama	
Vrsta centra aktivnosti	Opis
Centar za likovni i centar za manipulativne igre	Stol za crtanje, stol za ojetnlju igru, stolne igre poput slagalica i jednostavnih društvenih igara.
Centar za građenje	Razne vrste kockica i radna ploha
Centar za dramske igre	Pribor za domaćinstvo, mjesto za prevaćanje, brošić za ljućanje i posebna područja koja su određena tjednim temama.
Centar za tihe i istraživačke igre	Centar za čitanje i pisanje, kompjuter, stol za proučavanje prirodnih znanosti i područje za tihe aktivnosti.
Razno	Područja koja ne spadaju u ostale grupe, intervali kad je dijete u prelasku između aktivnosti ili ga nema zbog odlaska na nuždu ili pranje ruku.

Pitanje 2.:

Do koje je vrste interakcije došlo među ovim grupama djece?

Većina interakcija bila je pozitivna ili neutralna (98%), i većina je bila verbalna (85%). Primjer pozitivne verbalne interakcije bio bi kad jedno dijete drugome kaže kako mu je crtež lijep. Primjer neutralne verbalne interakcije bio bi kad bi jedno dijete drugome predložilo da izgrade toranj.

Pitanje 3.:

Pod kojim uvjetima je dolazilo do tih interakcija?

Vršnjaci-modeli proveli su 15,9% vremena u grupi veličine 1 tijekom ovog istraživanja, odnosno u izoliranoj igri i 84,1% vremena igrajući se u blizini druge djece. Kod proučavanja veličine grupe u odnosu na interakcije,

otkriveno je da su se vršnjaci-modeli s djecom koja imaju poteškoće radije družili u paru (37% vremena) nego kad je grupa imala tri ili više članova (29,4% vremena). Prilikom proučavanja vrsta centara aktivnosti, otkriveno je da se većina interakcija odvijala u centru za dramsku igru, centru građenja i centru za tihe i istraživačke igre (vidi tablicu 3) te da je posljednje dvoje naročito vodilo do interakcija s predškolskom djecom s poteškoćama (vidi Tablicu 4).

KORISTI I IZAZOVI PRIRODNOG PRUŽANJA PRIMJERA OD STRANE VRŠNJAKA

I subjektivna promatranja i istraživački napori svjedoče o koristima boravka djece bez poteškoća u predškolskim programima namijenjenima djeci s poteškoćama (Guralnick, 1990; Guralnick i Groom, 1988; Robertskon i Weismer, 1997). Podaci dobiveni našim istraživanjem podržavaju tvrdnju da vršnjaci-modeli pozitivno doprinose programu, kao što to pokazuje izmjerena količina interakcija s djecom koja imaju poteškoće. Međutim, tijekom istraživanja javila su se nova pitanja.

Podaci dobiveni o vremenu koje su vršnjaci-modeli provodili u izoliranoj igri, u interakciji s odgajateljem i interakciji s vršnjacima bilo je usporedno s onima drugih istraživača koji su radili u tipičnim vrtićima (Greenwood i dr., 1981; van den Pol, Crow, Rider i Offner, 1985). No, obzirom na to da su u našem slučaju djeca s poteškoćama bila mnogobrojnija od djece bez njih, zašto je postotak vremena provedenog u njihovoj međusobnoj interakciji bio tako malen (26.6%)?

S druge strane, vršnjaci-modeli nisu provodili nezrazmjernu količinu vremena u interakciji s odgajateljem, što se često događa kod vršnjaka-modela (Weiss i Nakamura, 1992).

Naša otkrića su podržala prethodna istraživanja koja su pokazala da djeca s poteškoćama sudjeluju u manje

interakcija od djece bez poteškoća (Beckman i Kohl, 1987; Guralnick i Weinhouse, 1984). S obzirom na odnos djece s poteškoćama i one bez poteškoća u ovom programu (dvoje djece s poteškoćama na jednog vršnjaka-modela), možda bi se broj interakcija s djecom koja imaju poteškoće mogao povećati. Potrebno je daljnje istraživanje kako bi se odredio najučinkovitiji način postizanja tog cilja. Moguće rješenje mogla bi biti agresivnija obuka vršnjaka, kao što to radi Goldstein (1993) ili Odom, Strain, Karger i Smith (1986), koja bi nadomjestila prirodne metode koje se trenutno koriste. Ili je možda slučaj da razvojna razina pojedine djece s poteškoćama zahtijeva snažniju obuku u primjerenom korištenju igračka i osnovnim interakcijama s odraslima, vještine koje djeca moraju steći prije nego što počnu učiti interakciju s vršnjacima (Field, Golberg, Stern i Sostek, 1980).

Varijable veličine grupa i područja igre dale su i očekivane i neočekivane rezultate. Podaci iz Guralnicka (1990) podržavaju tvrdnju da će do obimnije interakcije s djecom koja imaju poteškoću doći u parovima nego u većim grupama. Otkrića Lowenthala (1996) slažu se s rezultatima trenutnog istraživanja, koji pokazuju da je centar za dramsku igru područje visoke interakcije. Jedan od neočekivanih rezultata je bio prilično visok postotak interakcije u centru za tihu i istraživačku igru. Može se pretpostaviti da relativno slabe vještine komunikacije i/ili motorike imaju manji utjecaj ovdje nego u područjima kao što su dramska igra, gradnja ili likovni. Također je primijećeno da su ta područja obično prostorno malena te da su primala manje grupe djece koja su bila u blizini jedna drugih, što su sve stvari koje povećavaju vjerojatnost interakcije (Chandler, Fowler, i Lubeck, 1992; Lowenthal). Osim toga, područja tihe/istraživačke igre možda su pružila prirodnu priliku za preuzimanje vodstva od strane vršnjaka-modela u pokazivanju novih vještina njihovim prijateljima s poteškoćama.

Interakcija vršnjaka-modela

S kim?	Koliko često?
Interakcija s predškolskim djetetom koje ima poteškoću	26,6% intervala
Interakcija s drugim vršnjakom-modelom	20,3% intervala
Interakcija s odgajateljem	10% intervala
Interakcija sa svima trima grupama zajedno	56,9% intervala
Nije bilo interakcije	43,1% intervala

Postotak interakcija u odnosu na ukupno vrijeme provedeno u centrima aktivnosti

Vrsta centra aktivnosti	Postotak vremena interakcije*
Centar za likovni i manipulativne igre	48,9
Centar za građenje	58,4
Centar za dramske igre	61,3
Centar za tihe i istraživačke igre	74,8
Razno	36,0

* U odnosu na postotak interakcije u svih 800 intervala promatranja 56,9%

Postotak interakcije s djecom koja imaju poteškoće u odnosu na ukupno vrijeme provedeno u centrima aktivnosti

Vrsta centra aktivnosti	Postotak vremena interakcije*
Centar za likovni i manipulativne igre	17,6
Centar za građenje	38,6
Centar za dramske igre	27,8
Centar za tihe i istraživačke igre	43,0
Razno	8,2

*U odnosu na postotak vremena provedenog s djecom koja imaju poteškoće, u svih 800 intervala promatranja (26,6%).

Poticaji za rad u grupi

Naši rezultati mogu pomoći praktičarima u specijalnim vrtićima. Ti rezultati se i mogu i ne moraju uopćavati, ovisno o čimbenicima poput stupnja sličnosti populaciji iz ovog istraživanja

- Vršnjaci-modeli u ovom specijalnom vrtiću, gdje su većinu predstavljala djeca s poteškoćama, bili su skloni interakciji u najmanju ruku jednako kao i njihovi tipični vršnjaci u tipičnim vrtićima.

- Otrpilikom polovica interakcija odvijala se s njihovim prijateljima koji su imali poteškoće, a druga polovica s ostalim vršnjacima-modelima i odgajateljima zajedno.

- Analiza veličine grupa pokazala je da igra u parovima može povećati vjerojatnosti interakcije s djecom s poteškoćama.

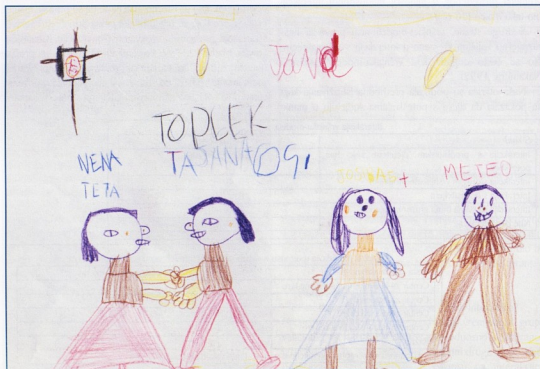
- Proučavanje pet vrsta centara aktivnosti otkrila je da se interakcije s djecom s poteškoćama češće javljaju u

centrima za gradnju i tihe/istraživačke igre.

- Vršnjaci-modeli bili su, bez obzira na nedostatak formalne obuke, u interakciji s djecom s poteškoćama te time pružali "primjer".

Što se vjerodostojnosti tiče, svi rezultati ovog istraživanja podržali su kontinuirano korištenje vršnjaka-modela u ovom specijalnom vrtiću te nastavak korištenja prirodnih uvjeta za olakšavanje interakcija. Rezultati su, također, iskorišteni kako bi se našli odgovori na pitanja koja su postavljali roditelji potencijalnih vršnjaka-modela. Na primjer, roditelji su se uvjerali da su vršnjaci-modeli bili, u najmanju ruku, jednako skloni interakciji kao i njihovi tipični vršnjaci u tipičnim vrtićima, usprkos činjenici da je toliko njihovih prijatelja iz grupe imalo poteškoće.

Ovaj projekt je rezultirao time da su odgajatelji shvatili kako mogu povećati mogućnosti za interakciju djece s

poteškoćama i one bez njih tako što će ih stavljati da rade u paru u jednom od centara aktivnosti koji je naročito podoban za interakcije. Predškolski stručni tim je naučio da se postupci akcijskog istraživanja mogu koristiti za prikupljanje podataka o interakcijama bez naročitih sredstava i sofisticirane opreme. Djeca s poteškoćama sada se sve češće nalaze u integriranim grupama s očekivanjima socijalne koristi i odgajatelji trebaju valjane metode promatranja interakcija s drugom djecom. Postupci akcijskog istraživanja mogu poslužiti kao sredstvo za procjenu očekivanih socijalnih prednosti inkluzivnog okruženja.

IDEJE ZA DALJNJE ISTRAŽIVANJE

Podaci iz ovog akcijskog istraživanja doveli su nas do novih pitanja vezanih uz korištenje vršnjaka-modela. Na primjer, postupak zbrajanja koji je korišten u ovom istraživanju nije pružio informacije o tome koliko često su

djeca ostala uključena u interakciju nakon inicijalne interakcije i koji čimbenici mogu doprinijeti zadržavanju interakcije, a koji prekidu. Dva dodatna pitanja o vršnjacima-modelima vezana su uz obilježja najučinkovitijih vršnjaka-modela te hoće li se stavovi o osobama s poteškoćama razlikovati kod bivših vršnjaka-modela. Daljnje istraživanje može se provoditi i o organiziranom korištenju određenih prirodnih uvjeta, poput sustavnog modeliranja socijalnih vještina ili poticanja ili pohvale za socijalne interakcije, kako bi se uvidjelo koje su najuspješnije. Sljedeća mogućnost mogla bi biti proučavanje prirodnih metoda u odnosu na formalnu obuku vršnjaka-modela u svrhu jačanja interakcija s djecom koja imaju poteškoće.

Anita Melfi Visoky

Beth Dickerman Poe

*preuzeto iz Teaching exceptional children,
vol 33 NO.2 NOV/DEC 2000.*

DV Mrav, Mačkovec